

Róźiewicz, Jerzy

Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w roku 1987

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/3, 913-923

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUTU HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN W ROKU 1987

1. REALIZACJA PLANU BADAŃ

Szczegółowy plan badań Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki na rok 1987 obejmował 87 zadań naukowych (w tym 51 wchodzących do Centralnego Programu Badań Podstawowych), z których ponad trzy czwarte ma być zakończona w latach przyszłych, w większości do roku 1990. Prace Instytutu w minionym roku sprawozdawczym miały zatem — zgodnie z planem — przeważnie charakter kontynuacji wcześniej nakreślonych badań wieloletnich.

Z planowanych 87 zadań wykonano 84. Nie zostały wykonane zadania *Dzieje geologicznego poznania Wielkopolski do 1900 r.* (nr planu A-5.03.04; współpracownik dr Janusz Skoczylas odmówił dalszych, rozpoczętych jeszcze w 1984 r., badań w tym zakresie) oraz *Rola Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w życiu naukowym środowiska poznańskiego* (nr B-5.1, dr Tomasz Naganowski). Jedno zdanie: „*De vi eloquentiae*” — rękopis z biblioteki Jana Stolte z Głogowa, XV w. (nr C-6, mgr Anna Nawarecka-Koczot) został zawieszony.

Do najważniejszych prac długofalowych — kontynuowanych w 1987 r. należały zadania w następujących grupach tematycznych:

- a) *Historia nauki polskiej XX w.*;
- b) *Historia techniki polskiej*;
- c) *Dzieje edukacji w Polsce*;
- d) *Nauka — społeczeństwo i kultura*;
- e) *Problematyka teoretyczno-metodologiczna historii nauki, oświaty i techniki*.

Ad a) Oddano do recenzji część pierwszą tomu piątego *Historii nauki polskiej*. Część ta — zatytułowana *Ogólne warunki rozwoju nauki polskiej, 1918—1951* — o objętości około 38 arkuszy wydawniczych, zawiera prace przedstawiające: organizację i instytucje życia naukowego w Polsce w latach 1918—1939 (autor prof. Bohdan Jaczewski); organizację nauki polskiej i szkolnictwa wyższego w latach 1939—1951 (prof. Stanisław Mauersberg); społeczny ruch naukowy w Polsce w latach 1939—1951 (dr Waldemar Rolbiecki); popularyzację nauki w Polsce w latach 1918—1939 (dr Jadwiga Sutyła) i w latach 1944—1951 (dr Leszek Zasztowt). Przekazanie tej części do wydawnictwa „Ossolineum” przewidziane jest w drugiej połowie roku 1988. Pozyskano dalsze rozdziały do części drugiej tomu piątego *Historii nauki polskiej*, obejmującej dzieje dyscyplin naukowych w latach 1918—1951. Kontynuowane były prace nad tomem ósmym *Historii nauki polskiej*, zawierającym biogramy uczonych działających w okresie zaborów (dr Andrzej Arendarski, dr Mieczysław Bąk, dr Jan Kozłowski).

Ukończono dalsze części pracy nad polityką naukową w Polsce Ludowej (dr Eugeniusz Tomaszewski) oraz podjęto zespołowe badania nad dziejami międzynarodowej współpracy naukowej Polski z krajami socjalistycznymi (grupa robocza pracowników i współpracowników IHNOiT kierowana przez prof. Bohdana Jaczewskiego).

Ad b) Opracowano sześć rozdziałów do tomu pierwszego *Historii techniki polskiej*, obejmującego okres staropolski (praca zbiorowa pod red. dra Bolesława Or-

lowskiego). Ukończono część pierwszą studium *Polska technika lotnicza podczas II wojny światowej*, zawierającą omówienie działalności Polaków w tym zakresie poza granicami kraju (mgr Andrzej Glass z zespołem). Kontynuowano badania nad infrastrukturą techniczną Królestwa Polskiego (dr Lech Królikowski).

Ad c) W szerokim zakresie prowadzono — zarówno przez pracowników etatowych Instytutu, jak i w zespołach kooperujących — badania przygotowawcze do syntezy *Dzieje edukacji w Polsce*. Pracowano m.in. nad zagadnieniami: *Obraz oświaty i wychowania w literaturze pięknej* (prof. Tadeusz Bieńkowski i prof. Stanisław Mauersberg); *Oświata polska w XIX i XX w. na tle europejskim* (dr Leonard Grochowski, prof. Józef Miąso); *Kulturotwórcza rola szkół elementarnych* (zespół prof. Zygmunta Rutę); *Polska edukacja na Pomorzu Gdańskim XVII—XIX w.* (zespół prof. Lecha Mokrzeckiego); *Oświata polska na ziemiach Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1864—1918* (dr Leszek Zasztowt); *Teoria i praktyka wychowania w II Rzeczypospolitej* (zespół prof. Stanisława Michalskiego). Kilka innych tematów znajdowało się w stadium badań rozpoznawczych, jak na przykład prace nad rolą nauczycieli szkół średnich w rozwoju nauki i kultury w Warszawie w pierwszej połowie XIX w. (mgr Joanna Schiller) oraz nad dziejami Szkoły im. H. Wawelberga i S. Rotwanda (mgr Ryszard Jakubów).

Ad d) W dość szerokim zakresie prowadzone były badania nad nauką polską i jej funkcjami społecznymi. Dla przykładu, wymienić tu można studia nad Witełonem (dr Jerzy Burchardt i zespół doc. Witolda Wróblewskiego), nad astronomią matematyczno-obszerną XV i XVI w. (doc. Grażyna Rosińska), nad retoryką w Polsce w XV w. (doc. Małgorzata Frankowska-Terlecka i zespół), prace nad wersją łacińską tomu trzeciego *Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika* (prof. Paweł Czartoryski i zespół). Ukończono monografie *Mecenat Jana III Sobieskiego* (doc. Karolina Targosz) oraz *Dzieje poznania fizjograficznego Polski 1772—1795* (mgr Wiesława Wernerowa). Przygotowano i wydrukowano czwarty, kolejny tom *Z dziejów kartografii*, poświęcony Karpatom (redaktorzy prof. Józef Babicz i prof. Julian Janczak).

Kontynuowano — rozpoczęte w 1986 r. — między innymi badania nad tematami: *Dokładność pomiaru w astronomii nowożytnej* (prof. Jerzy Dobrzycki); *Rola polskich encyklopedii czasów stanisławowskich w edukacji obywatelskiej* (prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa); *Poznanie szaty roślinnej terenów niżowych Królestwa Polskiego do 1850 r.* (mgr Wanda Grębecka); *Fitochemia surowców farmakognostycznych w pierwszej połowie XIX w.* (dr Halina Lichočka). Prowadzono studia do syntezy dziejów nauk medycznych w Polsce (zespół prof. Tadeusza Brzezińskiego).

Ad e) Problematyka teoretyczno-metodologiczna historii nauki znalazła odbicie w studiach doc. Stefana Amsterdamskiego (*Aksjologiczne aspekty sporu o determinizm* — ukończono dwa rozdziały zaplanowanej książki), w przygotowywanej pracy doc. Stefana Zameckiego (*Powstanie koncepcji atomistyczno-molekularnych w chemii*) oraz w ukończonej rozprawie mgra Zbigniewa Cioka (*Pierwsze próby kwantowania elektrodynamiki*).

Do ważniejszych ukończonych zadań należy zaliczyć trzy następujące monografie:

a) Karolina Targosz: *Jan III Sobieski mecenasem nauki i uczonej* (ok. 27 ark. wyd.). W pracy tej wykorzystano bogate materiały źródłowe i wielojęzyczną literaturę przedmiotu, na podstawie których zaprezentowano Jana III Sobieskiego jako mecenasa i inspiratora badań naukowych;

b) Stanisław Mauersberg: *Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego w latach 1944—1948* (ok. 13 ark. wyd.). W pracy przedstawiono odrodzenie, rozwój działalności, funkcje społeczne i kulturalno-oświatowe Towarzystwa w latach powojennych oraz jego dorobek oświatowo-wychowawczy i kulturalno-artystyczny;

c) Waldemar Rolbiecki: *Geneza Polskiej Akademii Nauk* (ok. 10 ark. wyd.). W tym studium źródłowym, składającym się z czterech rozdziałów, przedstawiono kolejne etapy tworzenia się Polskiej Akademii Nauk, poczynając od zorganizowanej w 1936 r. Rady Nauk Ścisłych i Stosowanych.

W 1987 r. pracownicy Instytutu przekazali do druku 4 książki naukowe, 1 podręcznik uniwersytecki oraz 41 rozpraw i artykułów naukowych. Opublikowali natomiast 4 książki naukowe (nie wliczając w to prac zbiorowych), 59 rozpraw i artykułów oraz komunikatów naukowych, 14 recenzji, 14 sprawozdań z różnych imprez naukowych oraz 9 książek i broszur (w tym 4 wznowione) i ponad 40 artykułów popularnonaukowych. W zakresie popularyzacji, głównie historii techniki, szczególnie wykazali się — podobnie jak w latach ubiegłych — inżynierowie: dr Bolesław Orłowski, mgr Andrzej Glass i dr Lech Królikowski. Popularyzacją historii nauki zajmowali się również inni, na przykład mgr Iwona Arabas i doc. Barbara Kuźnicka (nauki farmaceutyczne), doc. Jerzy Osiatyński (nauki ekonomiczne). Ponadto kilku pracowników IHNOiT współpracowało z Polskim Radiem, popularyzując w specjalnych audycjach wybitne postacie i problemy z historii nauki. Byli to: dr Jerzy Burchardt (tematyka witełońska i mediewistyczna), doc. Barbara Kuźnicka (problemy etnofarmacji), doc. Jerzy Różewicz (postacie W. Zglenickiego i M. Skłodowskiej-Curie).

Pracownicy Instytutu kontynuowali też współpracę z dość licznymi wydawnictwami encyklopedycznymi i słownikami, jak na przykład z *Polskim słownikiem biograficznym* (w 1987 r. opublikowano w nim 6 życiorysów i przekazano do przyszłych zeszytów kilkanaście), ze *Słownikiem polskich towarzystw naukowych* (w oddanym do druku tomie II cz. 1 *Słownika* znalazło się 6 artykułów autorstwa naszego pracownika), z *Encyklopedią kultury polskiej*, z *Encyklopedią oświaty i kultury dorosłych*, z wyd. II *Encyklopedii powszechnej PWN*, z *Oesterreichisches Biographisches Lexikon* itd.

2. KADRA NAUKOWA, DYDAKTYKA

W 1987 r. w Instytucie zatrudnionych było na pełnych etatach (stan na 31 XII) 75 osób, w tym 9 profesorów, 11 docentów, 22 adiunktów, 10 starszych asystentów i 1 asystent. Pozostali zatrudnieni byli na tzw. etatach administracyjno-inżynierskich i bibliotecznych. Ponadto 5 osób pracowało w niepełnym wymiarze godzin, w tym 1 osoba w charakterze adiunkta (1/2 etatu) i 1 osoba w charakterze konsultanta (1/4 etatu).

W ciągu roku przestali pracować w Instytucie: prof. dr hab. Stanisław Brzozowski i dr Łucja Borodziej, którzy z dniem 1 XII 1987 przeszli na emeryturę, oraz dr Zofia Skubała-Tokarska (zmarła)¹, dr Tomasz Naganowski, dr Wojciech Grzelecki i mgr Anna Czyżo. Do pracy w IHNOiT przyjęto dwie osoby: mgra Wojciecha Sokołowskiego i mgra Macieja Janowskiego, obu do Zakładu Dziejów Oświaty.

W 1987 r. tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał doc. dr hab. Bohdan Jarczowski, a dr hab. Grażynę Rosińską powołano na stanowisko docenta. Starszymi asystentami mianowano: mgr Iwonę Arabas, lek. Krzysztofa Jeziorskiego, mgra Grzegorza Karczmarza, mgra Jarosława Kurkowskiego, mgra Wojciecha Sokołowskiego i mgra Jarosława Włodarczyka. Obroniono jedną pracę doktorską (współpracownik).

¹ Zofia Skubała-Tokarska (7 XI 1919 Dortmund—3 VI 1987 Sucha Beskidzka) była zatrudniona w Instytucie (ówczesnym Zakładzie Historii Nauki) od początków jego istnienia, tj. od 1954 r. Zob. wspomnienie o Niej w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” 1988 nr 3/4 s. 777—778.

Zajęcia dydaktyczne w uczelniach wyższych prowadzili: prof. dr Jerzy Do-
brzycki (wykłady z historii nauki na Wydziale Historycznym Uniwersytetu War-
szawskiego dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej);
doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka (wykłady i ćwiczenia z historii nauki,
jej organizacji i piśmiennictwa dla słuchaczy Studium Bibliotekoznawstwa i In-
formacji Naukowej dla Pracujących IBiN Uniwersytetu Warszawskiego); dr Wan-
da Garbowska (ćwiczenia z historii wychowania w Wyższej Szkole Pedagogiki Spe-
cjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie); dr Leonard Grochowski (wy-
kłady i ćwiczenia z historii wychowania w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie); doc. dr Barbara Kuźnicka (wykłady
historii farmacji na Wydziale Farmaceutycznym Akademii Medycznej w Warsza-
wie); prof. dr Stanisław Mauersberg (wykłady i seminarium magisterskie z historii
wychowania w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej);
prof. dr Józef Miąso (wykłady i seminarium magisterskie z historii wychowania
na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); doc. dr Jerzy Osia-
tyński (wykłady z ekonomii politycznej na Wyższym Kursie Planowania Gospo-
darczego na SGPiS); doc. dr Zofia Podgórska-Klawe (wykłady z historii medycyny
oraz kierownictwo Zakładu Historii Medycyny w Akademii Medycznej we Wro-
cławiu); prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa (wykłady z historii nauk społecz-
nych i naukoznawstwa na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego
dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej); dr Leszek
Zaszłot (wykład monograficzny o popularyzacji nauki w perspektywie historycz-
nej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego).

3. WSPÓŁPRACA NAUKOWA Z PARTNERAMI KRAJOWYMI

Kontynuowano — zawarte w 1986 r. — umowy o współpracy z zespołami na-
stępujących szkół wyższych:

- a) Pomorska Akademia Medyczna w Szczecinie (temat: *Rozwój nauk medycz-
nych w Polsce. Studia do syntezy* — kier. prof. Tadeusz Brzeziński);
- b) Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (temat: *Dzieło Witelona i roz-
wój nauk przyrodniczych w Polsce i w Europie* — kier. doc. Witold Wróblewski);
- c) Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (temat: *Wybrane zagad-
nienia oświaty polskiej w XIX i XX w.* — kier. prof. Stanisław Michalski);
- d) Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie (temat: *Kulturotwórcza rola
szkolnictwa elementarnego w Małopolsce* — kier. prof. Zygmunt Ruta);
- e) Uniwersytet Gdański (temat: *Edukacja polska na Pomorzu Gdańskim
w XVII—XIX w.* — kier. prof. Lech Mokrzecki);
- f) Uniwersytet Warszawski (temat: *Historycy w II Rzeczypospolitej* — kier.
prof. Jerzy Maternicki).

Ponadto z Instytutem współpracowali liczni specjaliści z innych szkół wyż-
szych, placówek PAN, instytutów resortowych na podstawie umów o dzieło lub
bezinteresownie, jak np. w ramach działających przy Instytucie zespołów specja-
listycznych, grupujących osoby z całej Polski. W minionym roku przy IHNOiT
prowadziły dość ożywioną działalność: Zespół Historii Nauk Rolniczych (przewo-
dniczący prof. Stanisław Brzozowski), Zespół Historii Kartografii (przewod. prof.
Julian Janczak), Zespół Historii Botaniki (przewod. doc. Alina Doroszevska), Ze-
spół Historii Farmacji i Chemii (przewod. doc. Barbara Kuźnicka), Zespół Dzie-
jów Retoryki (przewod. doc. Małgorzata Frankowska-Terlecka), Zespół Historii
Polskiej Techniki Lotniczej (przewod. mgr inż. Andrzej Glass).

4. WSPÓŁPRACA NAUKOWA Z ZAGRANICĄ

Instytut w 1987 r. współpracował przede wszystkim z siedmioma placówkami zagranicznymi, z którymi zawarł porozumienia bezpośrednie o współpracy na lata 1986—1990. Są to instytucje następujące:

1. Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR w Moskwie (tematy: *Naukowa i dydaktyczna działalność Polaków w Rosji i Rosjan w Polsce w okresie 1803—1917* oraz *Historia uniwersytetów w Polsce i ZSRR*. Kierującym realizacją planu współpracy ze strony IHNOiT był doc. Jerzy Róziewicz);

2. Instytut Historii Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie (tematy: *Geneza i rozwój szkół naukowych oraz Rozwój instytucji naukowych i dydaktycznych* — kier. doc. J. Róziewicz);

3. Instytut Historii Akademii Nauk Ukraińskiej SRR w Kijowie (temat: *Organizacje studenckie w wyższych uczelniach Ukrainy w XIX — początek XX w.* — kier. doc. J. Róziewicz);

4. Instytut Pedagogiczny J. A. Komeńskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk w Pradze (temat: *Recepcja twórczości J. A. Komeńskiego na ziemiach czeskich, w Słowacji i Polsce* — kier. prof. Tadeusz Bienkowski);

5. Instytut Historii Czechosłowackiej i Powszechnej Czechosłowackiej Akademii Nauk w Pradze (temat: *Dzieje czesko-polskich i słowacko-polskich kontaktów naukowych, XVIII—XX w.* — kier. prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa);

6. Instytut Teorii, Historii i Organizacji Nauki Akademii Nauk NRD w Berlinie (tematy: *Rozwój dyscyplin naukowych, szkoły naukowe i instytucje naukowe; Naukowcy w oporze antyfaszystowskim; Badania nad historią oświaty w obu krajach* — kier. prof. Józef Miąso);

7. Instytut Historii Medycyny i Przyrodoznawstwa Karla Sudhoffa przy Uniwersytecie K. Marksa w Lipsku (temat: *Ewolucja, rewolucja i siły napędowe rozwoju nauk przyrodniczych* — kier. prof. Jerzy Dobrzycki).

Wspólne badania prowadzone w ramach wymienionych porozumień zapowiadają obiecujące wyniki. Tak, na przykład, we współpracy z Instytutem Historii Czechosłowackiej i Powszechnej przygotowano blok artykułów (o objętości ok. 10 ark. wyd.) autorów z Polski i Czechosłowacji, które w 1988 r. mają być wydane w Pradze w języku czeskim. W ramach porozumienia z Instytutem Słowianoznawstwa i Bałkanistyki w Moskwie opracowano już dziewięć artykułów i rozpraw, które w przyszłości wejdą do dwu planowanych książek z zakresu polsko-rosyjskich powiązań w naukach społecznych w okresie dwu ostatnich stuleci.

Do Instytutu w 1987 r. przybyło z zagranicy 14 badaczy, dziesięć osób z krajów socjalistycznych i cztery osoby z krajów kapitalistycznych.

Z Instytutu Pedagogicznego J. A. Komeńskiego gościliśmy dr Verę Soudilovą (14—19 IX) i dr Marię Klosową (21—30 IX). Pierwszą z nich interesowała się Františkiem B. Kvietem, filozofem i komeniologiem, lektorem języka czeskiego w Szkole Głównej Warszawskiej, druga zaś poszukiwała w Bibliotece Narodowej i Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie dziewiętnastowiecznych wydań tekstów Komeńskiego. W dniach 7—9 X przebywał w Warszawie dr Jan Janko z Pragi. Wziął on udział w sesji poświęconej życiu i działalności Leona Cienkowskiego, a także odbył rozmowy na temat realizacji porozumienia o współpracy między IHNOiT i Instytutem Historii Powszechnej i Czechosłowackiej CzAN, w którym kieruje on Oddziałem Historii Nauki. Przez kilka dni również gościliśmy doc. dra Ludvika Muchę, emerytowanego pracownika Uniwersytetu Karola w Pradze. Wziął on udział w konferencji poświęconej dziejom planów miast i fortyfikacji (Toruń 16—18 X), na której wygłosił referat o planach Pragi.

Ze Związku Radzieckiego do IHNOiT przybyły także cztery osoby. Z Wilna,

z Instytutu Historii AN Litewskiej SRR, gościli kand. n. hist. Antanas Tyla (9—19 XI) i Edmundas Rymša (9—28 XI). Poszukiwali oni materiałów w Archiwum Głównym Akt Dawnych i Bibliotece Narodowej w Warszawie, a także (E. Rymša) w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Antanas Tyla zajmuje się problematyką osadnictwa miejskiego na prawie magdeburskim, a E. Rymša prowadził badania nad zagadnieniami związków kulturowych w sferze heraldyki i sfragistyki XV—XVIII w. Z kijowskiego Instytutu Historii AN Ukrainiejskiej SRR przyjechała na dwa tygodnie (25 IX—9 X) kand. n. hist. Jewgienija Stiepanowicz, która w Warszawie (BN, BUW, B-ka IHNOiT i B-ka PAN) poszukiwała materiałów do opracowywanego wspólnie z nami tematu *Postępowe organizacje studenckie w wyższych uczelniach Ukrainy w XIX — początkach XX w.* Przez tydzień (16—21 XI) przebywał w Instytucie kand. n. hist. Jurij Kriwonosow z moskiewskiego Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR, zajmujący się głównie teoretycznymi i metodologicznymi podstawami rozwoju nauki i techniki. W tym też zakresie przeprowadził on rozmowy z kilkoma naukowcami polskimi.

W dniach 9—12 XI w IHNOiT przebywali prof. Hans Wussing i dr Bettina Löser — oboje z lipskiego Instytutu Historii Medycyny i Przyrodznawstwa Karla Sudhoffa. Profesora Wussinga — znanego historyka matematyki — interesowały m.in. materiały ikonograficzne dotyczące matematyków polskich, a także literatura polska z zakresu logicznych podstaw teorii mnogości. Dr B. Löser poszukiwała materiałów do badań nad związkami chemii z innymi dyscyplinami naukowymi, a nawet szerzej, bo też z innymi działami kultury. W Zakładzie Historii Nauk Ścisłych i Technicznych wygłosiła referat o powstaniu chemii makromolekularnej.

Z Republiki Federalnej Niemiec gośćmi Instytutu byli profesorzy: kierownik Katedry Historii Oświaty Uniwersytetu w Hanowerze Manfred Heinemann oraz dyrektor Instytutu Historii Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu w Monachium Menso Folkerts. Prof. Heinemann tym razem jako gość IHNOiT przebywał w Warszawie tylko trzy dni (11—13 VI), wcześniej wraz z kilkunastoosobową grupą swych studentów odwiedził Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Prof. Folkerts, specjalista w zakresie astronomii średniowiecznej, przebywał w Polsce w dniach od 2 do 15 września 1987 r. Jako członek Komitetu Organizacyjnego XVIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki (Monachium—Hamburg 1989) zapoznał on dyrektor Instytutu z programem tego Kongresu oraz starał się zorientować w rozmiarach uczestnictwa Polski w tej najważniejszej w roku przylotowej międzynarodowej imprezie z zakresu historii nauki. Prof. Folkerts ponadto interesował się polskimi źródłami do nauk przyrodniczych i ścisłych, przechowywanych głównie we Wrocławiu, Toruniu, Gdańsku i Szczecinie.

Przez tydzień (23—29 VIII) gościliśmy filozofa i historyka nauki, profesora filozofii w Uniwersytecie Nevady w Las Vegas, Maurice A. Finocchiaro. Odbił on rozmowy z przedstawicielami komitetu redakcyjnego „Organonu”, a także uczestniczył w specjalnie zorganizowanym z okazji jego przyjazdu zebraniu naukowym w Instytucie, na którym spotkał się z wieloma polskimi filozofami nauki.

W dniach 16—23 września 1987 r. na zaproszenie IHNOiT przebywał w Polsce prof. Sabetai Unguru z Uniwersytetu w Tel-Awiwie. Celem pobytu gościa było uzgodnienie spraw dotyczących edycji II i III księgi *Perspektywy Witelona* (w serii „Studia Copernicana”) z naszym Instytutem, współautorami opracowania oraz z wydawcą dzieła Zakładem Narodowym imienia Ossolińskich we Wrocławiu. W ramach pobytu gościa odbyła się sesja w Toruniu (17 IX) poświęcona wymienionej edycji i generalnie problematyce witełońskiej.

W 1987 r. wizytowało IHNOiT kilku badaczy zagranicznych, którzy przybyli do Polski na zaproszenie innych instytucji lub znaleźli się w Polsce z okazji odbywających się tutaj przeróżnych sesji i spotkań naukowych. Wizyty ich wiązały

się głównie z realizacją porozumień zawartych przez Instytut (np. odwiedziny profesorów: Władimira Djakowa, Swietłany Falkowicz i Dmitrija Markowa z Instytutu Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR) lub z życzeniem nawiązania bliższych kontaktów naukowych (np. wizyta dra Borisa Judina z Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR).

Za granicę wyjeżdżało — na badania archiwalno-biblioteczne w ramach wymiany bezdewizowej oraz jako uczestnicy kongresów i konferencji naukowych — 21 pracowników IHNOiT (niektórzy kilkakrotnie).

W Związku Radzieckim w ramach wymiany przebywały cztery osoby: prof. dr Józef Miąso (20 V—8 VI), mgr Ryszard Jakubów (25 XI—17 XII), mgr Joanna Schiller (25 XI—17 XII) i doc. dr Jerzy Różewicz (2—28 XII). Wszyscy oni pracowali w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym ZSRR w Leningradzie. Prof. J. Miąso badał tam materiały obrazujące politykę oświatową caratu w Królestwie Polskim (m.in. dokumenty dotyczące tajnego nauczania oraz działalność Warszawskiego Instytutu Politechnicznego im. Mikołaja II). Mgr R. Jakubów przestudiował część dokumentów związanych z pierwszym dziesięcioleciem (1898—1905) działalności szkoły mechaniczno-technicznej w Warszawie, znanej jako szkoła Wawelberga i Rotwanda; mgr J. Schiller zaś kontynuowała — rozpoczęte w 1986 r. — studia nad materiałami Okręgu Naukowego Warszawskiego z lat 1839—1862, zwracając głównie uwagę na warunki funkcjonowania i przemiany zachodzące w warszawskich szkołach średnich tego okresu. Doc. J. Różewicz zapoznawał się z materiałami dotyczącymi podjętego przed laty tematu *Polacy w uniwersytetach rosyjskich, 1803—1918*. Poza tym archiwum pracował on również w Państwowym Archiwum Historycznym Okręgu Leningradzkiego, w Archiwum-Muzeum D. I. Mendelejewa przy Uniwersytecie Leningradzkim oraz w Dziale Rękopisów Państwowej Biblioteki Publicznej im. J. M. Sałtykowa-Szczedrina.

Do Czechosłowacji w ramach wymiany wyjechały cztery osoby. Mgr Wanda Grębecka i doc. dr Jerzy Różewicz przebywali w Pradze w okresie 26 VIII—8 IX. Grębecka pracowała w Archiwum Muzeum Narodowego w Pradze nad korespondencją Walerego Goetla z Karlem Dominem (ok. 100 listów), dotyczącą spraw ochrony przyrody w Karpatach w okresie międzywojennym; Różewicz zaś zbierał materiały — głównie w Państwowym Centralnym Archiwum Czechosłowacji — potrzebne mu do odtworzenia kontaktów Czechosłowackiej Akademii Rolniczej z nauką polską w latach 1924—1952. Oboje uczestniczyli również w międzynarodowej konferencji naukowej *Jan Evangelista Purkyně w Nauce i Kulturze*, na której wygłosili referaty. Dwa tygodnie (18 IX—2 X) przebywał także w Pradze dr Waldemar Rolbiecki, który zbierał materiały (m.in. w Centralnym Archiwum Czechosłowackiej Akademii Nauk) do porównania procesów instytucjonalizacji i organizacji nauki w Polsce i w Czechosłowacji w latach poprzedzających założenie w 1952 r. PAN i ČSAV. Przez tydzień (22—28 IX) gościł w praskim Instytucie Pedagogicznym J. A. Komeńskiego prof. dr Tadeusz Bienkowski, który zapoznawał się tam z czeskimi opracowaniami dotyczącymi dziejów Słowiańszczyzny przedchrześcijańskiej.

Do NRD wyjeżdżała dr Łucja Borodziej (14—25 IX), kontynuując swe badania nad oświatą berlińską w pierwszych latach po II wojnie światowej. Tej problematyce dr Borodziej poświęciła też swój wyjazd prywatny (19—23 X) do Berlina Zachodniego.

W 1987 r. Instytut otrzymał siedem tzw. tygodni wymiennych (stypendia z Centrum Narodowego Badań Naukowych — CNRS) na badania we Francji. Skorzystało z nich trzy osoby. Doc. Jerzy Różewicz i dr Leonard Grochowski przez dwa tygodnie (10—24 X) zapoznawali się w Dziale Rękopisów paryskiej Biblioteki Narodowej z korespondencją Marii Skłodowskiej-Curie, dr Grochowski ponadto w Zakładzie Dziejów Oświaty Instytutu Badań Pedagogicznych w Paryżu dokonał kwe-

rendy najnowszej literatury francuskiej dotyczącej historii oświaty okresu międzywojennego. Pozostałe przyznane trzy tygodnie (15 X—5 XI) wykorzystał prof. dr Bohdan Jacewski, który w Bibliotece Polskiej oraz w Archiwum Podręcznym Stacji Naukowej PAN w Paryżu zbierał materiały dla przygotowywanego opracowania *Organizacja polsko-francuskiej współpracy naukowej po II wojnie światowej*.

Do Wielkiej Brytanii (stypendium Akademii Brytyjskiej) wyjeżdżał dr inż. Bolesław Orłowski. Prowadził on badania (13—23 IX i 21 X—7 XI) nad działalnością inżynierów Wielkiej Emigracji w bibliotekach British Museum i Science Museum oraz w archiwum Patent Office w Londynie (tu odnalazł ponad 50 polskich patentów na wynalazki).

Trzech pracowników Instytutu odbywało staże zagraniczne na podstawie indywidualnych zaproszeń. Dwóch z nich: dr inż. Lech Królikowski i prof. Józef Babicz uzyskali stypendia czteromiesięczne z Deutsches Museum w Monachium. L. Królikowski prowadził przede wszystkim badania (3 XII 1986—18 IV 1987) nad życiem i działalnością w Niemczech Michała Doliwo-Dobrowolskiego, a J. Babicz zapoznawał się (październik—listopad 1987 i luty—marzec 1988) z materiałami kartograficznymi XV—XVII w. (głównie przechowywanymi w Monachijskiej Bibliotece Miejskiej), dotyczącymi Europy środkowej i wschodniej.

Przez trzy miesiące (3 V—28 VII) pracował w Międzynarodowym Instytucie Porównawczych Studiów Ekonomicznych w Wiedniu doc. dr Jerzy Osiatyński, który przeprowadzał tam wstępne badania nad zastosowaniem teorii Michała Kaleckiego do analizy cykli inwestycyjnych we współczesnej gospodarce.

Odnotujmy także, iż w roku sprawozdawczym wyjechali na roczne kontrakty zagranicę doc. dr Tadeusz Kowalik (do York University w Toronto, od 9 IX 1987) i doc. dr Stefan Amsterdamski (do Institute for Advanced w Berlinie Zachodnim, od 1 X 1987).

Pracownicy IHNOiT w 1987 r. wzięli udział w dziesięciu międzynarodowych kongresach, konferencjach i sympozjach naukowych zorganizowanych za granicą.

Cztery osoby z Instytutu: dr Jerzy Burchardt, doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka, doc. dr Grażyna Rosińska i prof. dr Jan Sulowski uczestniczyły w obradach VIII Międzynarodowego Kongresu Filozofii Średniowiecznej (24—30 VIII, Helsinki), poświęconego tematowi *Wiedza i nauki w filozofii średniowiecznej*. Wszyscy oni przedstawili referaty bądź komunikaty² i brali udział w dyskusjach na posiedzeniach plenarnych lub sekcyjnych.

Instytut był również dość licznie reprezentowany na międzynarodowej konferencji *Jan Evangelista Purkyně w Nauce i Kulturze* (26—31 VIII, Praga). W obradach wzięli udział prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa oraz przebywający wówczas na badaniach archiwalnych w Pradze mgr Wanda Grębecka i doc. dr Jerzy Różewicz. Wszyscy wymienieni wygłosili referaty³.

² J. Burchardt: *Les sources et les genres de la connaissance humaine d'après Witélo*; M. Frankowska-Terlecka: *Les encyclopédies du XIIIe s. et nouvelles valeurs du savoir*; G. Rosińska: *New Conception Sciences: fifteenth-century Astronomy and Optics in Cracov and Vienna*; J. Sulowski: *The Concept of Scholasticism*.

³ I. Stasiewicz-Jasiukowa: *Rola nauki i kultury w kształtowaniu świadomości narodu polskiego w pierwszej połowie XIX w.*; W. Grębecka: *W kręgu intelektualnego wpływu J. E. Purkyněgo — pierwsza polska historia botaniki Wojciecha Adamskiego*; J. Różewicz: *Życie i dzieło J. E. Purkyněgo w piśmiennictwie polskim (1842—1986)*. Wymienione referaty zostały wygłoszone w języku rosyjskim. O konferencji tej zob. w niniejszym numerze „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

W XII Międzynarodowym Kongresie Historii Kartografii (7—11 IX, Paryż) uczestniczyło sześć osób z Polski, a wśród nich prof. dr Józef Babicz, który wygłosił referat *Kardynał Guillaume Fillastre jako domniemany redaktor map stosowanych w procesie polsko-krzyżackim (1422 r.)*.

Na Węgrzech przebywał w dniach 16—20 marca prof. dr Bohdan Jaczewski, który uczestniczył w międzynarodowej konferencji poświęconej organizacji nauki w Europie środkowej i wschodniej w latach 1918—1939. Wygłosił on referat *Polityka naukowa państwa polskiego wobec szkół wyższych w latach 1918—1939*. Na Węgrzech odbyło się też sympozjum (w Papa, 29—30 VIII), które poświęcone było historycznym instrumentom astronomicznym. W obradach jego brał udział mgr Jarosław Włodarczyk, przedstawiając tam referat pt. *Observational Techniques with an Armillary Sphere*.

W dwóch posiedzeniach międzynarodowej grupy roboczej zajmującej się badaniami roli oświaty w procesach narodotwórczych (od połowy XIX w.) oraz polityką oświatową wobec narodów podbitych i mniejszości etnicznych — uczestniczył prof. dr Józef Miąso. Przedstawił on na tych spotkaniach (Ayia Napa na Cyprze 11—13 IV i w Castelldefels w pobliżu Barcelony 22—26 IX), grupujących uczonych z kilkunastu państw, dwa referaty: *Educational Policy in Galicia (1850—1918)* oraz *Education and Nationhood in Partitioned Poland (1850—1918)*.

We Włoszech przebywał doc. dr Jerzy Osiatyński, który został zaproszony przez Instytut Ekonomii i Finansów Uniwersytetu w Perugii na konferencję poświęconą koncepcji równowagi w teorii J. M. Keynesa. Sesja ta (Perugia 13—14 III) umożliwiła bezpośrednią konfrontację poglądów w sprawach mających nie tylko wymiar metodologiczny i historyczny, ale również zasadnicze znaczenie z punktu widzenia polityki gospodarczej. Doc. J. Osiatyński na konferencji przedstawił koncepcję równowagi, sformułowaną w 1934 r. przez Michała Kaleckiego w jego powszechnie przeoczonym artykule *Trzy układy*.

W dniach 11—18 października przebywał w Moskwie prof. dr Tadeusz Bieńkowski, uczestnicząc w konferencji nt. *Formy artystyczne i idee naukowe, ich powstanie i rozwój w polskiej i rosyjskiej kulturze XVIII i XIX w.* Na konferencji, organizowanej przez Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR, prof. Bieńkowski wygłosił referat *Koncepcje postępu w ujęciu polskich teoretyków XVIII w.*

W III Wspólnym Zjeździe Historyków Medycyny NRD—PRL, który odbył się w Karl-Marx-Stadt w dniach 14—16 października, wzięła udział doc. dr Zofia Podgórska-Klawe. Tematem Zjazdu było kształcenie medyczne w Niemczech i w Polsce w latach 1933—1945. Doc. Podgórska-Klawe wygłosiła na nim referat *Problemy organizacji nauczania medycyny w Warszawie w roku 1945*.

5. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA I BIBLIOTECZNA

W 1987 r. wydrukowano dwa numery „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (1/1987 i 2/1987) o objętości łącznej 52 arkuszy wydawniczych oraz tom 30 „Rozpraw z Dziejów Oświaty” (20, 10 ark. wyd.). Ukazał się też łączony numer 20/21 „Organonu” za lata 1984/1985, liczący 20 arkuszy wydawniczych. Numer ten wydany został przez Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, który zamienił dotychczasowego wydawcę tego rocznika, bardzo opieszale w ostatnich latach Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Po kilku latach oczekiwania (wydawca PWN) ukazały się wreszcie dwa zeszyty przekształconych z pięcioseryjnych na dwuseryjne „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. Zeszyt 1 serii I (obj. 10,75 ark. wyd.) poświęcony jest głównie filozofii nauki w szkole lwowsko-warszawskiej, a zeszyt 2 serii I (obj. 4,5 ark. wyd.) zawiera wspomnienia z okresu 1907—1944 profesora Politechniki Lwowskiej, wybitnego specjalisty w zakresie żelbetnictwa, Adama Kuryły. W se-

rii II „Studiów”, poświęconej historii nauk przyrodniczych, ścisłych i technicznych, nie ukazał się żaden zeszyt, mimo iż dwa z nich już parę lat temu zostały złożone w PWN.

W serii wydawniczej „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” wydano dwa tomy. Tom 136 jest rozprawą habilitacyjną Jerzego Drewnowskiego, poświęconą samoświadomości środowiska uczonych krakowskich w najwcześniejszym okresie działalności Uniwersytetu Krakowskiego, od ostatniej dekady XIV w. do połowy stulecia następnego. Tytuł rozprawy: *Uczony w świadomości polskiego środowiska naukowego pierwszej połowy XV wieku* (21,80 ark. wyd.). Tom 139 wypełnia praca Przemysława Rybki *Instrumentarium astronomiczne Heweliusza. Geneza i rozwój konstrukcji* (10,70 ark. wyd.). Publikacja ta jest istotnym wkładem Instytutu w uczczenie przypadającej w 1987 r. trzechsetnej rocznicy śmierci wielkiego astronoma gdańskiego.

Poza seriami opublikowano cztery dzieła (w tym jedno w dwu tomach). Na uwagę przede wszystkim zasługuje ukazanie się pod redakcją Bogdana Suchodolskiego dwóch tomów *Historii nauki polskiej*. Na początku roku 1987 (choć na karcie tytułowej widnieje rok 1986) wyszedł z druku tom IX *Historii* (21,10 ark. wyd.), który zawiera — opracowaną przez Joannę Schiller — bibliografię dotyczącą dziejów nauki polskiej okresu 1795—1918. W bibliografii tej zarejestrowano w układzie systematycznym 3765 pozycji bibliograficznych. W końcu roku 1987 ukazał się trzyczęściowy, w dwu woluminach, monumentalny (63,80 + 89,30 ark. wyd.) tom IV *Historii nauki polskiej*, dotyczący okresu 1863—1918. W częściach 1 i 2 dziesięciu autorów przedstawiło warunki rozwoju i tło filozoficzne nauki polskiej okresu zaborów, a część 3 poświęcona jest dziejom nauk szczegółowych w tym okresie i została opracowana przez czterdziestu siedmiu autorów.

Po dziesięciu latach od złożenia maszynopisu w PWN ukazał się pod redakcją Stanisława Feliksiaka *Słownik biologów polskich* (66,5 ark. wyd.), obejmujący ponad tysiąc życiorysów zmarłych — od czasów najdawniejszych — botaników, zoologów, paleontologów, antropologów, mikrobiologów, cytologów, genetyków, ekologów, morfologów i fizjologów, pracujących na terytorium państwa w jego granicach historycznych oraz działających poza granicami kraju i którzy przyczynili się do rozwoju nauk biologicznych. Biogramy zawarte w *Słowniku* zostały napisane przez około 150 autorów, w dużej części członków działającego niegdyś przy Instytucie Zespołu Historii Zoologii i istniejącego do dzisiaj Zespołu Historii Botaniki.

W Zakładzie Narodowym imienia Ossolińskich opublikowano pracę zbiorową pod redakcją Bohdana Jaczewskiego *Życie naukowe w Polsce w drugiej połowie XIX i w XX wieku. Organizacje i instytucje* (34,40 ark. wyd.). Ramy chronologiczne opracowania obejmują okres zaborów, czasy II Rzeczypospolitej, lata okupacji hitlerowskiej i okres Polski Ludowej. Publikacja jest wynikiem pracy jednoosobowego zespołu pracowników i współpracowników Zakładu Historii Organizacji Nauki IHNOiT.

Ossolineum wydało także książkę Ireny Stasiewicz-Jasiukowej *Onufry Kopczyński — współpracownik Komisji Edukacji Narodowej. Studium o społecznej roli uczonego w Polsce stanisławowskiej* (13,60 ark. wyd.). Monografia ta nie jest tradycyjnie ujętą biografią Kopczyńskiego, lecz studium o charakterze interdyscyplinarnym, w którym autorka skoncentrowała się głównie na osiemnastowiecznych problemach polskiego językoznawstwa, oświaty i bibliotekoznawstwa, uwzględniając ich związki z ówczesną myślą europejską.

W ramach budżetu IHNOiT wydano dwie pozycje techniką małej poligrafii. Pierwszą z nich stanowi dość obszerna (ok. 15,50 ark. wyd.) rozprawa Joanny Jarczyckiej poświęcona polonikom (ok. 800 wydzielonych informacji prezentujących bogaty i zróżnicowany materiał źródłowy) występujących na łamach siedmiu

osiemnastowiecznych lipskich czasopism naukowych. Tytuł rozprawy: *Obraz życia umysłowego Rzeczypospolitej doby saskiej w świetle wybranych lipskich czasopism naukowych (1710—1762)*.

Drugą pozycją jest tom IV *Z dziejów kartografii*, zatytułowany *Karpaty* (ok. 12,35 ark. wyd.), który dedykowano Profesorowi Mieczysławowi Klimaszewskiemu. W tomie tym, zredagowanym przez Józefa Babicza i Juliana Janczaka, jedenastu autorów ukazało dzieje przyrodniczego poznania Karpat w ujęciu kartograficznym (kartografia geologiczna, geomorfologiczna, gleb, klimatu, hydrograficzna, szaty roślinnej, zookartografia). Publikacja ta powstała głównie dzięki pracom członków działającego przy IHNOiT Zespołu Historii Kartografii, a także osób związanych z Instytutem Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Reasumując, rok 1987 w działalności wydawniczej Instytutu należy uznać za dobry. Wydano dwa numery „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”; dwa zeszyty „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”; jeden tom „Rozpraw z Dziejów Oświaty”; jeden tom (tzw. łączony) „Organonu” oraz dziewięć tomów publikacji zwartych (w tym monumentalny tom czwarty *Historii nauki polskiej*). Objętość wymienionych publikacji wynosiła w sumie nieco ponad 456 arkuszy wydawniczych, o około 80 arkuszy wydawniczych więcej niż w roku ubiegłym i około 150 więcej niż wydawano w latach 1981—1985.

*
* *

Stan Biblioteki Instytutu na dzień 31 XII 1987 wynosił w Warszawie: 14 253 woluminów druków zwartych (przybyło w roku sprawozdawczym 200 wol.), 3785 woluminów czasopism (przybyło 57 wol.) oraz 3740 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych (maszynopisy i rękopisy, mikrofilmy, fotokopie itp.). W filiach IHNOiT stan bibliotek podręcznych był następujący: w Krakowie druków zwartych było 3872 woluminów, 721 woluminów czasopism oraz 1314 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych; we Wrocławiu natomiast biblioteka składała się z 945 woluminów druków zwartych, z około 420 woluminów czasopism oraz z 4100 jednostek inwentarzowych zbiorów specjalnych (zbiór zamknięty).

Z księgozbioru Biblioteki w Warszawie w ciągu roku wypożyczono do domu czytelnikom indywidualnym 531 książek, 321 woluminów czasopism i 20 pozycji ze zbiorów specjalnych; bibliotekom zaś i innym instytucjom 52 publikacje zwarte i 38 woluminów czasopism. Ponadto Biblioteka pośredniczyła w wypożyczaniu dla pracowników Instytutu z innych bibliotek 246 książek i 117 woluminów czasopism. Odwiedzin Biblioteki przez czytelników odnotowano w roku 1273.

Biblioteka prowadziła wymianę wydawnictw z 55 kontrahentami zagranicznymi. Wysłano za granicę 94 woluminy (w tym 39 wol. czasopism). Otrzymano w zamian 76 woluminów (w tym 32 wol. czasopism).

W Bibliotece kontynuowano prace nad „Bibliografią Bieżącą Historii Nauki i Techniki” — drukowaną w postaci wkładki do każdego numeru „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” — oraz nad sporządzaniem bibliografii publikacji pracowników IHNOiT, a także bibliografii prac doktorskich i habilitacyjnych z zakresu historii nauki, oświaty i techniki obronionych w Polsce (poczynając od 1959 r.).

Biblioteka, podobnie jak w latach ubiegłych, znajdowała się w bardzo trudnych warunkach lokalowych. Złagodzenie kłopotów związanych z brakiem miejsca dla powiększających się zbiorów — a także do pracy czytelników — staje się już sprawą niezwykle palącą, która — jeśli Biblioteka ma funkcjonować w miarę normalnie — musi być w jakiś sposób rozwiązana.

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)